

REALITATEA ECONOMICĂ

Analiza trimestrială a economiei și politicilor, ediție specială

Realitatea Economică este o publicație economică trimestrială ce identifică cele mai importante evoluții economice și politice. Cititorii săi sunt jurnaliștii economici, decidenții de politici, reprezentanții ai companiilor locale, străine și ai băncilor comerciale, precum și a instituțiilor internaționale, ambasadelor și partidelor politice.

Acronimele și abrevierile utilizate:

f-a-p – față de anul precedent; f-t-p – față de trimestrul precedent; f-l-p – față de luna precedentă; f-s-a – față de sfârșitul anului precedent; s-p – sfârșit de perioadă; T1:18 – trimestrul unu 2018; Ian:18 – ianuarie 2018; BNS – Biroul Național de Statistică; ANOFM – Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă; BNM – Banca Națională a Moldovei; MDL – leul moldovenesc; ISD – investiții străine directe; p.p. - puncte procentuale.

EXPERT-GRUP este un centru analitic independent (eng: think-tank), specializat în cercetări economice și de politici publice. Ne poziționăm ca un centru analitic neutru din punct de vedere politic și ideologic și nu reprezentăm interese economice, corporative sau politice. Misiunea organizației este de a promova interesul public și a elabora soluții eficiente și inovatoare pentru dezvoltarea Republicii Moldova. Pentru a înfăptui acest deziderat nobil, Expert-Grup oferă mediul instituțional și creativ necesar pentru manifestarea gândirii libere și netriviale, ceea ce permite organizației să fie un lider în furnizarea de analize nepărtinitoare.

Date de contact:

Republica Moldova, mun. Chișinău
str. Pușkin, 45, et. 2, MD-2005
Telefon: +373 22 929 994
Email: info@expert-grup.org

Autori:

Adrian Lupușor
Alexandru Fală
Dumitru Pîntea
Iurie Morcotea
Vadim Gumene

Finanțat de Guvernul Suediei

Top 5 tendințe pozitive și negative ale anului 2018 și top 5 provocări economice pentru 2019

Anul economic 2018 a fost marcat de suprapunerea unor tendințe economice pozitive, care au fost mai curând de suprafață, cu tendințe negative, care sugerează conturarea unor constrângeri profunde de dezvoltare. Astfel, chiar dacă la prima vedere observăm o creștere economică pozitivă și constantă de circa 4%, acompaniată de o moderare inflaționistă și chiar o ușoară revigorare a activității investiționale private, ritmurile de relansare sunt mult prea mici în raport cu baza de comparație scăzută și insuficiente pentru o convergență reală în raport cu țările din regiune. În plus, ocuparea informală continuă să crească, iar sectorul agricol – cel mai important (ca și pondere în total ocupare) angajator al țării – stagnează, fapt ce denotă calitatea scăzută a creșterii economice și impactul limitat a acesteia asupra ameliorării calității vieții. Chiar dacă observăm o dinamizare a reformelor în sectorul financiar-bancar, nivelul de intermediere financiară continuă să scadă, iar băncile continuă să fie mai interesate să crediteze statul, decât sectorul real. În pofida stabilizării finanțelor publice pe fundalul creșterii încasărilor bugetare, reforma fiscală și proiectele infrastructurale finanțate din bani publici vor subrezi esențial poziția financiară a Guvernului, iar deficitul bugetar ar putea crește esențial în 2019, cu repercusiuni negative asupra creșterii economice.

Cea mai îngrijorătoare tendință din 2018 ține de erodarea cadrului de luptă împotriva spălării banilor, care a afectat și mai mult relațiile Guvernului și partenerii de dezvoltare. Aceasta ține de Legea privind declararea voluntară și stimularea fiscală (amnistia capitalului) și Legea care permite dobândirea cetățeniei Republicii Moldova contra investițiilor. Ambele legi au fost promovate „la pachet” încă din 2016, iar în 2018, în pofida multiplelor îngrijorări exprimate de către reprezentanți ai societății civile și ai partenerilor de dezvoltare, au fost aprobate. Pe lângă conținutul acestora, care vine în contradicție cu spiritul Acordului de Asociere și Memorandumului cu FMI, modalitatea de promovare a legilor respective a trezit și mai multe nedumeriri. În particular, acestea au fost promovate cu transparentă decizională minimă (sau chiar în lipsa acesteia), fără careva consultări de substanță/reale cu societatea civilă, iar Legea privind „amnistia capitalului” a fost promovată cu o viteză-record (proiectul de lege a fost înregistrat la Parlament pe 24 iulie și adoptat pe 27 iulie 2018, în mod automat în ambele lecturi).

Pentru anul 2019, guvernarea ar trebui să ia în considerație o serie de provocări iminente. Anul 2019 va fi marcat de alegerile parlamentare și locale, care ar putea destabiliza sistemul de finanțe publice din cauza multiplelor politici electorale cu impact bugetar negativ inițiate în 2018, atât la nivel central (ex: proiectele infrastructurale), cât și local (ex: reforma fiscală). În acest sens, o provocare esențială va ține de menținerea stabilității sistemului de finanțe publice cu costuri minime pentru economie (continuarea finanțării masive a deficitului bugetar din contul resurselor bancare va afecta și mai mult activitatea de creditare și cea investițională privată). Prin urmare, este necesară o moderare bugetară esențială, pentru a nu compromite modesta creștere economică de care are parte țara în ultimii ani. O altă provocare majoră ține de ameliorarea relațiilor cu partenerii de dezvoltare, în special de reluarea relațiilor financiare cu Uniunea Europeană și implementarea plenară a prevederilor Memorandumului cu FMI. În acest sens, guvernarea trebuie să accelereze reformele de bază asumate și să nu admită nici o derogare de la prevederile și, mai ales, spiritul Acordului de Asociere cu UE. O altă provocare majoră vine din partea procesului de extindere din partea Ucrainei a Complexului Hidroenergetic Nistean, care comportă riscuri fundamentale pentru securitatea economică și energetică a țării. În acest sens, este necesară o poziție mai fermă și promovată mai activ din partea Guvernului Moldovei în raport cu autoritățile din Ucraina în vederea evitării riscurilor menționate.

Cea mai pozitivă tendință observată în 2018 și care necesită să fie dezvoltată în 2019 ține de valorificarea prevederilor Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Curpinzător cu UE (ZLSAC). În perioada implementării acesteia, comerțul cu UE a cunoscut o creștere și echilibrare constantă, compensând în totalitate pierderile pe piața CSI, și generând locuri de muncă reale, încasări la buget, investiții și, în general, creștere economică. În anul 2019, autoritățile trebuie să depună maxim eforturi în vederea menținerii tendinței începute și valorificării mai plenare a prevederilor ZLSAC (în special, soluționarea problemelor de acces a producătorilor de produse vegetale și de origine animalieră).

Top 5 tendințe pozitive ale anului 2018

1. Avansul reformelor în sistemul financiar-bancar

Anul 2018 consemnează un avans sporit în implementarea agendei de reforme caracteristice sistemului bancar. Pe lângă faptul că trecerea la noul regim de reglementare și supraveghere (Basel III) determină primele rezultate pozitive la nivel de bănci, aceasta reprezintă și o speranță că evenimente asemenea celor care au dus la fraudarea mai multor bănci nu se vor mai repeta. Astfel, odată cu intrarea în vigoare la 1 ianuarie 2018 a Legii privind activitatea băncilor paleta de instrumente a regulatorului a fost completată cu cele mai moderne practici de supraveghere a activității băncilor, de minimizare a riscurilor în contextul de menținere a unei stări de stabilitate financiară, și de intervenție în caz de necesitate. Mai mult ca atât, legea vine și în întâmpinarea băncilor cu condiții mult mai clare de desfășurare a activității, de evaluare a riscurilor, dar și de gestiune a unor elemente destabilizatoare care s-au manifestat activ în anii trecuți. Implementarea cerințelor Basel III a fost completată și de alte acțiuni, cele mai importante fiind: (i) extinderea nivelului de protecție a deponenților, (ii) demararea activității Depozitarului central unic al valorilor mobiliare, (iii) aprobarea cadrului de cooperare și coordonare a acțiunilor de prevenire și gestionare a crizelor financiare, (iv) fortificarea mecanismului de prevenire și combatere a spălării banilor, precum și (v) inițierea reglementării organizațiilor de creditare nebanară.

Completarea cadrului legislativ de transparentizare a acționarilor bancari a permis atragerea unor investitori strategici de bună reputație pe piața bancară națională. Odată cu aceasta, caracteristici istorice ale sectorului bancar național materializate prin transparență redusă a acționarilor și guvernanta corporativă precară tind să se disipeze. Ameliorarea dată este reflectată și de retragerea regimului special de supraveghere la una din băncile sistemice, odată cu intrarea în acționariat a unei bănci străine și asigurarea funcționalității depline a organelor de conducere. De asemenea, cel mai probabil, regimul dat va fi retras în curând și de la o altă bancă importantă, care recent a încheiat procedura de atragere a unui investitor strategic de bună calitate. În cele din urmă, riscurile asociate repetării unor situații de necunoaștere a beneficiarilor finali ai acțiunilor sau preluării frauduloase a acestora (atacuri raider) s-au diminuat considerabil odată cu demararea activității în primăvara anului 2018 a Depozitarului central unic al valorilor mobiliare. Acesta urmărește crearea unui model eficient de ținere a evidenței valorilor mobiliare pentru a conferi siguranță și integritate deținătorilor, protejării drepturilor acestora și creșterii transparenței acționarilor până la cunoașterea exactă a beneficiarilor finali atât pentru bănci, cât și pentru alte entități de interes public (ex: companiile de asigurări).

2. Stabilizarea macrofinanciară

Situația macrofinanciară s-a stabilizat, băncile au devenit mai capitalizate, iar banca centrală – mai bine echipată în administrarea eventualelor riscuri. Nivelul inflației anuale a fost în continuă scădere, iar media pentru anul 2018 este estimată la circa 3,5% - un nivel inferior intervalului țintit de BNM de 5% (+/- 1,5 p.p.). Totuși, conform prognozei, anul viitor aceasta va reveni în intervalul țintit, fapt ce confirmă caracterul adecvat al politicii monetare curente. Una din cauzele majore ale temperării inflaționiste din 2018 a fost aprecierea monedei naționale: în medie, leul s-a apreciat cu circa 10% față de dolarul SUA și 5% față de moneda EURO. Această apreciere a fost rezultatul creșterii influxurilor de valută străină, în special în contextul creșterii remiterilor cu peste 10% și a exporturilor de mărfuri și servicii cu circa 10%. În acest context, pentru a evita o apreciere și mai mare a monedei naționale, BNM a continuat să intervină activ pe piața valutară internă prin procurarea de valută străină în volum de peste 300 milioane USD. Aceasta a permis consolidarea nivelului rezervelor valutare, care a atins valori-record, depășind nivelul de 3 miliarde USD (nivel ce depășește datoria externă pe termen scurt și este suficient pentru acoperirea a circa 5 luni de importuri consecutive). Aceasta va permite BNM să administreze mai eficient eventualele riscuri valutare care ar putea deriva din creșterea deficitului de cont curent de peste 10% din PIB – cea mai îngrijorătoare tentință macroeconomică, care prezintă anumite provocări pentru anul viitor. În acest sens, este salutară constituirea Comitetului pentru stabilitate financiară, în cadrul BNM, care vine să consolideze cadrul instituțional în vederea asigurării stabilității financiare.

3. Creșterea veniturilor bugetare peste nivelul planificat

În anul 2018 starea finanțelor publice a continuat să se amelioreze în pofida mai multor riscuri pe plan intern și extern. Pe parcursul anului, ratele de creștere a încasărilor s-au păstrat la un nivel de două cifre, în jur de 11–12% f-a-p. Această dinamică a încasărilor bugetare a permis ca BPN să fie executat cu excedent. Această situație favorabilă în finanțele publice din acest an se datorează unei combinații reușite de factori atât conjuncturali, cât și instituționali. Factorii conjuncturali țin de creșterea economică înregistrată în ultimii doi ani, care a contribuit la creșterea veniturilor după o diminuare în anii de criză din 2014-2015. Factorii instituționali țin de modul de planificare a bugetului și de reușitele activității Serviciului Fiscal și Vamal. Factorul de planificare bugetară s-a realizat prin faptul că veniturile au fost planificate sub nivelul potențial care trebuia să fie la ratele de creștere economică anticipate. De fapt, nivelul actual de încasări în 2018 a revenit la trendul de lungă durată, care a fost până la criza din 2014–2015. Totuși, o contribuție importantă la creșterea veniturilor bugetare a fost modernizarea mecanismelor de control a Serviciului Fiscal și celui Vamal, dar și de eforturile acestora de asigurarea cât mai multe venituri într-un an electoral (nu sunt excluse nici unele presiuni asupra mediului de afaceri în vederea achitării anticipate a obligațiilor fiscale).

Cu toate acestea, la nivel local situația s-a agravat. Evoluția veniturilor în bugetele unităților-administrativ teritoriale a fost mult mai anemică, reflectând situația economică și demografică precară la nivelul colectivităților teritoriale, în special, a celor rurale mici. Această dinamică este îngrijorătoare, în special în contextul creșterii dependenței financiare a autorităților publice locale de puterea centrală, asociată cu creșterea fenomenului clientelismului politic (în special, în proximitatea alegerilor parlamentare și locale din 2019).

Există riscuri iminente pentru anul viitor. Chiar dacă suspendarea suportului bugear și asistenței financiare din partea UE nu au avut repercusiuni majore asupra finanțelor publice în 2018, menținerea acestei suspendări ar putea genera costuri importante în anul viitor. Cauza ține de creșterea prognozată a deficitului bugetar în 2019 în context electoral.

4. Impact pozitiv al Zonei de liber schimb aprofundat și cuprinzător dintre Republica Moldova și UE

În pofida unui fundal economic și politic dificil, ZLSAC a reușit să genereze primele rezultate palpabile, iar UE și-a consolidat poziția drept principala piață de desfacere a Moldovei. Astfel, în primii 3 ani după implementarea ZLSAC, exporturile Moldovei în UE au crescut cu 22%, tendință care a continuat și în 2018: în primele 10 luni, exporturile în UE au crescut cu 22,9% f-a-p. În plus, UE și-a consolidat poziția drept cea mai importantă piață de desfacere pentru exportatorii din Moldova: ponderea UE în total exporturi moldovenești a crescut de la 53,3% în 2014 la 65,8% în 2017, iar după primele 10 luni ale anului 2018 aceasta a ajuns la 69,5%.

Efectul net al ZLSAC asupra exporturilor totale este estimat la circa 410 milioane USD pentru perioada 2015-2017. Estimările econometrice denotă faptul că dacă analizăm factorii care au influențat exporturile Moldovei în UE (inerția din anii precedenți, tendințele economice din UE, oferta internă și fluctuația cursului de schimb al monedei naționale) și excludem efectul ZLSAC, exporturile respective puteau fi mai mici cu circa 410 milioane USD. Astfel că, o jumătate din creșterea exporturilor în UE din perioada 2015-2017 s-a datorat în exclusivitate ZLSAC – un efect destul de sesizabil în condițiile în care estimarea are loc doar după 4 ani de la formarea acesteia și care confirmă în mod incontestabil beneficiile liberalizării comerțului cu spațiul comunitar.

În pofida tuturor speculațiilor, sectorul agroalimentar a fost principalul beneficiar al ZLSAC, unde exporturile au crescut cu 44%, față de sectorul industrial, unde exporturile au crescut ceva mai lent – cu 11%, în primii 3 ani de implementare. Astfel, a fost spulberat una din temerile principale înainte de semnarea ZLSAC precum că liberalizarea comerțului ar afecta în mod negativ sectorul agroalimentar din cauza competitivității scăzute a acestuia. Mai mult decât atât, au fost spulberate și temerile și speculațiile în ceea ce privește invazia mărfurilor importate din UE. Astfel, importurile de agroalimentare s-au diminuat cu 4%, iar importurile de industriale – cu 15%, în primii 3 ani de implementare. Aceasta a permis reducerea deficitului balanței comerciale tocmai cu 45%. Prin urmare, în timpul implementării ZLSAC, produsele autohtone au devenit mai competitive pe piața UE (pentru mai multe detalii: <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1687-impactul-economic-dupa-4-ani-de-implementare-a-acordului-de-asociere-rm-ue&category=7>).

Pe lângă creșterea exporturilor, ZLSAC a avut și implicații macroeconomice mai profunde, impulsionând creșterea economică, a veniturilor bugetare, importurilor, investițiilor, precum și a ocupării. Contribuția ZLSAC la creșterea exporturilor spre UE, estimată la 410 milioane USD din 2015-2017, a impulsionat creșterea Produsului Intern Brut cu 7% sau circa 1,5 miliarde USD, creșterea investițiilor în capital fix cu 11% sau circa 360 milioane USD, creșterea veniturilor bugetare cu 5% sau circa 400 milioane USD și creșterea ocupării cu circa 15 mii persoane (pentru mai multe detalii: <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1687-impactul-economic-dupa-4-ani-de-implementare-a-acordului-de-asociere-rm-ue&category=7>).

5. Relansarea, deși moderată, a activității investiționale private

După o perioadă de stagnare de câțiva ani, în 2018 am constatat și o încălzire a procesului investițional. În Ian-iun:18, investițiile private au crescut cu 6,6% f-a-p, după ce în 2017 comparativ cu 2013 s-a atestat o reducere cu tocmai 24,4%. Descreșterea din acea perioadă a fost determinată de criza financiară și de nivelul scăzut de încredere a firmelor. În 2018, datorită sporirii cererii interne, determinată, inclusiv, de creșterea explozivă a investițiilor publice (+30,2% în 2017 și 83% f-a-p în Ian-iun:18) a crescut cifra de afaceri a firmelor, care, la rândul său, a determinat majorarea investițiilor private. Astfel, dacă în 2017 cifra de afaceri s-a majorat în expresie reală cu 3,7%, pentru 2018, sunt semnale ce indică asupra continuării acestei tendințe pozitive: în Ian-oct:18, cifra de afaceri din comerțul intern de bunuri și servicii s-a majorat cu 5,3% f-a-p. Dinamizarea procesului investițional scoate în evidență 2 aspecte. În primul rând, după o lungă perioadă de restrângere a investițiilor private rata de creștere din 2018 trebuie văzută ca nesatisfăcător de mică, iar revenirea ar putea dura câțiva ani (nivelul din 2013 poate fi atins dacă în următorii 3 ani investițiile private vor crește cu 7-8% anua). Al doilea aspect ține de nivelul înalt de incertitudine privind dinamica investițională a sectorului privat. Anul 2019 va fi marcat de implementarea reformei fiscale: reducerea contribuțiilor sociale plătite de patron ar trebui să stimuleze procesul investițional. Totuși, reforma fiscală nu are cum să abordeze problemele fundamentale care afectează procesul investițional, cum ar fi corupția sau ineficiența justiției. Alături de incertitudinea politică generată de procesul electoral, acești factori vor limita activitatea investițională.

Top 5 tendințe negative ale anului 2018

1. Erodarea cadrului de luptă împotriva spălării banilor

La data de 27 iulie, 2018, Parlamentul a adoptat Legea privind declararea voluntară și stimularea fiscală (amnistia capitalului). Conform acesteia, orice cetățean al Republicii Moldova care își ascunde sau sub-evaluează activele (bani, bunurile imobile, valorile mobiliare, cotele de participare la capitalul social, mijloacele de transport rutier atât din țară, cât și de peste hotare), poate să și le legalizeze contra unei anumite taxe. Taxa respectivă a fost stabilită inițial la 3% din sumă, valoare sau diferență, care ulterior a fost majorată la 6% în cadrul ședinței Parlamentului din 8 noiembrie 2018. Trebuie să menționăm că legea a fost promovată în pofida criticilor din partea societății civile și a partenerilor de dezvoltare, critici care au dus la anularea unei inițiative similare în decembrie 2016. Însă, de această dată, legea a fost promovată mult mai insistent și în grabă. Astfel, nu a avut loc o analiză ex-ante de impact, nu au avut loc de facto consultări publice la acest subiect, legea fiind adoptată cu o viteză record (proiectul de lege a fost înregistrat la Parlament pe 24 iulie și adoptat pe 27 iulie 2018, în mod automat în ambele lecturi).

Amnistia capitalului vine în contradicție cu obiectivele de luptă împotriva spălării banilor și riscă să submineze reformele începute recent în acest domeniu. În contextul în care Republica Moldova a fost recent victima a cel puțin 2 fraude de proporții („miliardul” furat din bănci și „laundromatul” – spălarea a circa 22 miliarde USD prin băncile autohtone), amnistia capitalului riscă să permită legalizarea crimelor comise recent și să compromită investigațiile în acest sens. Acest risc este și mai mare dacă luăm în considerație că Legea privind combaterea spălării banilor și finanțării terorismului a fost adoptată relativ recent (decembrie, 2017) și, respectiv, a trecut timp insuficient pentru a asigura buna implementare a acesteia (ex: cadrul instituțional încă se află în proces de formare, iar băncile încă se adaptează noilor cerințe în domeniul combaterii spălării banilor). Mai mult decât atât, legea privind „amnistia capitalului” permite o durată de timp foarte scurtă pentru depunerea cererilor de legalizare (de doar 1-2 luni, în funcție de tipul activului) și, prin urmare, băncile și alte instituții relevante ar putea să nu aibă suficient timp pentru aplicarea deplină a prevederilor legii privind combaterea spălării banilor (ex: verificarea originii banilor sau a integrității beneficiarilor). O altă problemă este că taxa de legalizare rămâne una foarte mică (în pofida majorării acesteia de la 3% la 6%), având în vedere că impozitul pe venit al persoanelor fizice este de două ori mai mare (12%). Aceasta sugerează o discriminare evidendă a celor care se conformează față de cei care nu s-au conformat, nu doar din punct de vedere a răspunderii legale, dar și a efortului financiar, actuala amnistie a capitalului fiind una din cele mai generoase din lume. Pe final, amnistia capitalului aplicată într-o țară cu o percepție atât de mare a corupției (locul 122 din 180 state conform Indicelui percepției corupției din 2017 elaborat de Transparency International) ar putea să încurajeze și mai mult corupția deoarece crează un mediu avantajos beneficiarilor corupției.

Legea care permite dobândirea cetățeniei Republicii Moldova contra investițiilor alimentează și mai mult riscurile de spălare a banilor, în special dacă e analizată împreună cu amnistia capitalului. La data de 31 mai 2018, Parlamentul a operat o serie de modificări la Legea cu privire la cetățenie, care au intrat în vigoare la 10 octombrie 2018. Acestea au venit să completeze prevederile adoptate în 2017 privind condițiile de obținere de către cetățenii străini a cetățeniei Republicii Moldova. Astfel, contra unei investiții de 250 mii Euro în sectorul imobiliar sau valori mobiliare de stat sau a unei contribuții nereturnabile de 100 mii Euro în bugetul de stat, orice cetățean străin poate obține cetățenia Republicii Moldova. În așa mod, legea modificată în 2018 permite alocarea cetățeniei pentru până la 5000 de aplicații (care pot fi și familii compuse de mai multe persoane per aplicație), comparativ cu prevederea inițială de 5000 de persoane, cetățenia moldovenească poate fi obținută fără a renunța la cetățenia existentă a applicantului (renunțarea la cetățenia inițială era prevăzută în prima versiune a legii), iar numele și prenumele beneficiarilor nu vor fi publice (deși conform procedurii ordinare, numele și prenumele celor care primesc cetățenia Republicii Moldova este publicat în Monitorul Oficial). Per ansamblu, legea respectivă crează condiții pentru anumite persoane străine să utilizeze cetățenia moldovenească obținută în baza acestei legi pentru a legaliza capitaluri obținute în mod oscur și, astfel, spăla bani, deoarece aceștia vor putea beneficia de amnistia capitalului menționată mai sus. Riscul respectiv este alimentat de condițiile destul de permissive privind obținerea cetățeniei moldovenești în baza legii respective: timp limitat pentru analiza aplicațiilor (30 zile, în timp ce în alte state care au aplicat mecanism similar procedura poate dura câțiva ani), lipsa mecanismelor de monitorizare a investițiilor făcute după obținerea cetățeniei, iar domeniile de investiții (imobile și valori mobiliare de stat) nu neapărat implică eforturi considerabile sub aspect de creare de locuri de muncă sau de valoare adăugată (din contra, acestea pot alimenta investiții speculative, cu impact negativ asupra stabilității macrofinanciare).

Aceste evoluții au înrăutățit și mai mult relațiile Guvernului cu partenerii de dezvoltare. Uniunea Europeană, Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional și-au exprimat, în nenumărate ori, reticenta față de măsurile menționate mai sus, acestea fiind în contradicție directă cu prevederile Acordului de Asociere, lupta cu corupția, reformele inițiate în sectorul financiar și, în general, cu bunele practici de guvernare. În așa mod, pachetul respectiv de legi a distanțat și mai mult Republica Moldova de la eventuala reluare a suportului bugetar și asistenței financiare din partea UE, care au fost suspendate în 2018.

2. Amplificarea ocupării informale

În anul 2018 creșterea ocupării informale a luat amploare și a bătut anti-recordul istoric. Pe parcursul acestui an ponderea ocupării informale în economia națională a crescut la cel mai înalt nivel din anul 2003, când a început să fie cuantificată. Către finele anului curent ponderea ocupării informale poate să atingă nivelul de 38 – 40% din totalul populației ocupate, în timp ce nivelul maxim înregistrat în 2003 era de 38%. De fapt, dinamica ocupării în economia națională în ultimii ani depinde în totalitate de crearea locurilor de muncă informale, preponderent în sectorul agricol practicat de gospodăriile casnice. Aceste tendințe indică asupra eșuării schimbărilor structurale în economia națională și crează mari provocări pentru dezvoltarea durabilă și convergența economică cu țările din regiune. Tot în anul curent au fost adoptate măsuri, preponderent de caracter fiscal, pentru a diminua angajarea informală, în special introducerea cotei unice de impozitare și diminuarea cotei angajatorului la contribuțiile sociale. Aceste măsuri ar putea contribui, într-o anumită măsură, la diminuarea ocupării informale în cadrul companiilor deja existente, cu excepția celor ocupați în agricultura de subsistență. Anume această categorie de angajați informali crește constant în ultimii ani și pentru ocuparea lor formală sunt necesare eforturi adiționale de stimulare a investițiilor în sectoare non-agricole și de implementare a reformelor structurale mai profunde.

3. Reducerea rolului sectorului bancar în finanțarea economiei

Pe parcursul anului 2018 sectorul bancar a continuat să-și restrângă prezența în ceea ce privește finanțarea economiei naționale.

Chiar dacă activitatea de creditare înregistrează anumite semnale de creștere, aceasta are mai mult o evoluție de recuperare, mult sub avansul economiei din ultimii ani. Drept rezultat, ponderea creditului bancar în PIB s-a redus până la nivelul de 22% în T3:18, ceea ce semnifică o reducere de cel puțin 10 p.p. față de perioada de până la criza din 2014 - 2015. Cu toate acestea, băncile rămân în continuare profitabile ceea ce indică asupra unor marje mari practicate în activitatea de creditare și a unor venituri conjuncturale obținute urmare politicii monetare (în anul 2018, circa 30% din venitul din dobânzi a băncilor a fost obținut în baza rezervelor obligatorii, depozitelor overnight sau certificatelor BNM emise pentru absorbția excesului de lichiditate). Acest model de afaceri adoptat de cele mai multe dintre bănci scoate în evidență constrângerile în adresa activității de creditare. În ceea ce privește oferta de credite, sporirea nivelului de reglementare și supraveghere în contextul trecerii la Basel III pare să frâneze interesul băncilor în a-și asuma riscul de credit. Astfel, se atestă o tendință de direcționare a resurselor creditare către sectoare economice mai puțin riscante, dar în același timp cu impact modest asupra capacității productive a economiei (ex: creditul de consum sau cel imobiliar garantat de stat). Mai mult ca atât, Guvernul rămâne în continuare un client preferat al băncilor în contextul în care procurarea de VMS reprezintă operațiuni cu venituri stabile și risc redus. De cealaltă parte, cererea de credite din partea unor companii solvabile rămâne la valori reduse, fapt demonstrat de activitatea investițională anemică a operatorilor privați. Nivelul ridicat de incertitudine vis-a-vis de perspectivele politice și economice se transpune în investiții preponderent pentru înlocuirea capitalului depreciat din contul resurselor proprii și, respectiv, amânarea unor proiecte mari ce ar solicita fonduri împrumutate de la bănci.

Animată de situația băncilor și de un nivel redus de reglementare, finanțarea nebancară înregistrează un avans fulminant. Cele mai recente date statistice ne vorbesc despre faptul că, într-o perioadă scurtă de timp, organizațiile de creditare nebancară practic și-au dublat cota pe piața creditării, aceasta chiar dacă condițiile împrumuturilor sunt de-a dreptul draconice (ratele efective ale dobânzii depășind în cele mai multe cazuri 25% anual). Totuși, acest proces determină o modificare a mecanismului național de economisire-investire cu potențiale efecte negative. Astfel, capitalul temporar liber din economie caută randamente mai mari decât oferă la moment depozitele bancare, ceea ce determină migrarea acestuia către sectoare lipsite de o schemă de protecție/garantare. De cealaltă parte, în procesul de intermediere aceste resurse sunt orientate către categorii de clienți cu grad de risc mai ridicat decât în cazul băncilor. Chiar dacă prin activitatea lor organizațiile de creditare nebancară contribuie la extinderea accesului la finanțare pentru unele categorii de clienți care nu sunt bancabili, lacunele în procesul de activitate, cum ar fi guvernanta precară, supraveghere redusă sau atragerea depunerilor camuflate de la persoanele fizice, poate determina acumularea unor riscuri excesive în acest sector. Mai mult ca atât, lipsa unor informații complete privind lanțul de îndatorare a clienților conturează riscul de creștere a gradului de îndatorare a unor gospodării casnice, cu o posibilă ajustare negativă în timp a consumului final.

4. Perpetuarea problemei accesului limitat pe piețele externe a produselor vegetale

Deși, exporturile moldovenești de fructe au crescut în acest an, agricultorii se confruntă cu o criză de proporții, întrucât potențialul de export este cu mult mai mare. Exporturile de fructe spre țările CSI au înregistrat anumite creșteri, însă prețurile de export pe aceste piețe sunt descurajante, înregistrând o continuă scădere, iar caracterul subiectiv în admiterea exporturilor efectuate doar de anumite companii moldovenești pe piața Federației Ruse, erodează și mai mult din atractivitatea acestei piețe. Deși, trebuie să fim conștienți de faptul că perspectivele de majorare a exporturilor spre această destinație s-ar putea reduce și mai mult în contextul politicii de substituire a importurilor de fructe, prin plantarea noilor plantații (în special pentru mere și prune), de către Federația Rusă.

Chiar dacă în ultima perioadă exporturile de fructe spre UE au înregistrat o dinamizare, cantitățile direcționate spre această piață sunt încă destul de mici. De menționat că exporturile în UE a principalelor categorii de fructe (mere, struguri, prune) în condiții preferențiale sunt limitate cantitativ prin contingente, însă doar două categorii (prune și struguri) sunt valorificate pe deplin practic din primul an de implementare a ZLSAC. În pofida acestui fapt, nici până la momentul actual nu s-a reușit revizuirea contingentelor date în direcția majorării reieșind din noile realități create, determinate de un șir de factori de natură obiectivă (restricțiile Federației Ruse, surplus de producție, etc.). În același timp, contingentul pentru mere rămâne a fi valorificat într-o proporție infimă, unde o astfel de evoluție ar putea fi explicată atât prin apariția unui surplus a acestora pe piața internă a UE odată cu impunerea restricțiilor de către Federația Rusă la importul acestora din UE, cât și de sortimentul și condițiile oferite de producătorii naționali.

Dorința de identificare a noilor piețe de desfacere este insuficientă fără viziuni clare de dezvoltare a sectorului horticola. Deși în ultima perioadă cu regularitate sunt lansate idei ce vizează potențialele piețe de desfacere pentru fructele moldovenești (cum ar fi: Canada, India, China, Egipt, Israel, Indonezia, etc.), acestea au rămas doar la nivel declarativ, fără direcționarea efectivă a exporturilor spre aceste piețe. Concomitent, se atestă o deficiență în partea ce ține de colaborarea organizațiilor de profil ale producătorilor cu autoritățile statului, începând de la identificarea și susținerea cultivării soiurilor performante pentru care există o cerere sporită pe piețele externe și finalizând cu promovarea parteneriatului public-privat și stimularea cooperării în domeniul agricol (păstrare, procesare, export, etc.).

5. Stagnarea agriculturii

În 2018, agricultura iarăși și-a temperat creșterea economică. În ian-aug:18, volumul precipitațiilor s-a diminuat cu 19,3% f-a-p, având un efect nefavorabil asupra mai multor culturi. Drept urmare, în ian-sep:18 producția vegetală s-a diminuat cu 0,2% f-a-p. În același timp, sectorul zootehnic a crescut marginal, doar, cu 1% f-a-p. Descreșterea sectorului fitotehnic a cauzat stagnarea volumului producției (+0,2% f-a-p în ian-sep:18) și a valorii adăugate brute (-0,2% f-a-p în ian-sep:18). Anticipăm că până la sfârșitul anului tendința generală nu se va schimba, deși prognozăm că Valoarea Adăugată Brută (VAB) creată în sectorul agricol ar putea avansa cu 0,6% în 2018, ceea ce reprezintă o contribuție neglijabilă la creșterea economică (de doar +0,08 p. p.).

În general, agricultura continuă să se confrunte cu profunde probleme structurale (subcapitalizarea și tehnologizarea redusă), fiind foarte dependentă de șocurile climaterice care devin din ce în ce mai frecvente. Din cauza intemperiilor, o dată la 3 ani sectorul este în scădere sau stagnează. Evoluții nefaste s-au înregistrat în 2012 (-22,3%), în 2015 (-13,4%) și în 2018. Iar creșterile din 2013 și 2016 cu 39,1% și, respectiv, cu 18,6% s-au datorat efectului recuperator și bazei de comparație joasă înregistrate în 2012 și 2015, când sectorul s-a comprimat. Totodată, repetarea frecventă a situației în care agricultura trage în jos rezultatul economic, reflectă slăbiciunea altor sectoare economice care se dezvoltă relativ lent. Acest fapt permite agriculturii să-și mențină o influență înaltă în economie, în pofida problemelor structurale cu care aceasta se confruntă. Astfel, în ultimii 10 ani, ponderea agriculturii în VAB a variat nesemnificativ (între 14-16%).

Top 5 provocări economice pentru anul 2019

1. Finalizarea Acordului dintre Republica Moldova și FMI

În anul 2019 expiră Acordul cu FMI de susținere și monitorizare a reformelor economice și financiare. Demarat la sfârșitul anului 2016, acesta reprezintă în continuare principala ancoră a guvernării, atât în contextul angajamentelor de a consolida stabilitatea economică și financiară, cât și în ceea ce privește dialogul cu partenerii externi. Până la moment, acțiunile de reforme nu s-au abătut semnificativ de la programul agreeat, fapt confirmat de aprecierile pozitive din cadrul misiunilor de evaluare și de debursările permanente. Astfel, reabilitarea sistemului bancar, stabilitatea finanțelor publice sau menținerea unui nivel redus de creștere a prețurilor sunt realizările cel mai des menționate. Cu toate acestea, o serie de restanțe s-au acumulat în același timp cu manifestarea unor noi riscuri. Este vorba de perpetuarea unor impedimente structurale care frânează o creștere economică mai puternică și de lungă durată care să ducă mai rapid la creșterea standardelor de calitate a vieții. De asemenea, obiectivele atinse încă nu sunt pe deplin ireversibile, fapt ce determină acumularea de noi riscuri, printre care diminuarea rolului sistemului bancar în finanțarea economiei, degradarea mediului concurențial sau instabilitatea sectorului energetic în condițiile în care transparența și guvernanta nu sunt pe deplin asigurate.

Finalizarea Acordului cu FMI devine cu atât mai preocupantă cu cât, nu de puține ori, guvernarea a demonstrat dorința de a trece dincolo de angajamentele asumate. Astfel, chiar dacă se preconiza ca orice reformă cu impact asupra mediului economic și financiar să fie coordonată cu reprezentanții Fondului, totuși guvernarea a votat o serie de inițiative care ar putea submina capacitatea băncilor de a preveni accederea banilor de proveniență dubioasă. Cel mai elocvent exemplu rămâne a fi „amnistia de capital” care nu se înscrie în logica dezvoltării sistemului financiar și nici în contextul implementării noii legislații de prevenire și combatere a spălării banilor. Drept urmare, finalizarea Acordului cu FMI și implicit a monitorizării politicilor, rămâne una din principalele provocări și îngrijorări pentru anul următor. Experiența anilor 2012 - 2015 denotă că o situație fără un Acord cu FMI, corelată cu criză politică, este o combinație periculoasă pentru economia și securitatea țării, or perioada următoare nu se prezintă a fi diferită ținând cont că în câteva luni urmează alegerile parlamentare iar recuperarea banilor fraudanți nu avansează.

2. Menținerea stabilității finanțelor publice în an electoral

Dinamica pozitivă privind finanțele publice din acest an poate fi temporară, fiind identificate o serie de riscuri pentru 2019. Prin schimbările de politică fiscală și noile angajamente bugetare făcute înainte de alegeri, Guvernul și-a șubrezit pozițiile financiare pentru următorul an. În 2018 Guvernul a adoptat un pachet de reforme fiscale și instituționale cu impact negativ asupra veniturilor pe termen scurt (chiar dacă impactul net este pozitiv pe termen mediu și lung), asumându-și și noi obligații de cheltuieli cu efect imediat. Ele nu vor avea un impact negativ major în 2018, dar situația ar putea fi diferită în 2019. Accentuarea dezechilibrelor fiscale, pe fundalul diminuării asistenței externe, ar putea crește nivelul de îndatorare a statului. Materializarea temerilor privind ratarea asistenței externe, dar și neîncasarea veniturilor planificate din impozite și taxe va duce la accesarea de către Guvern a împrumuturilor adiționale de pe piața internă sau chiar posibilitatea majorării anumitor impozite (inclusiv TVA). Conform proiecțiilor noastre, deficitul bugetar în 2019 se va încadra între 3200 mil. MDL (1,5% din PIB în scenariul optimist) și 6300 mil. MDL (3% din PIB în scenariul pesimist). Mai mult decât atât, nu excludem posibilitatea că obiectivele politice ar putea aduce corecții esențiale la acest model, fiind posibile și deficite care ar depăși 4,0-5,0% din PIB (mai multe detalii: <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1714-mega-editia-a-xix-a-economia-in-centuri-de-siguranta-urmeaza-un-an-electoral&category=178>).

3. Continuarea implementării sistemului electronic de achiziții publice

În ultimii ani au fost făcuți pași importanți pentru implementarea unui sistem electronic de achiziții publice, dar continuarea procesului rămâne incert. Începând cu anul 2017 în Republica Moldova cu asistența Băncii Europene pentru Reconstrucții și Dezvoltare a început implementarea sistemului electronic de achiziții publice. În anul 2018 acest sistem, intitulat MTender, a devenit obligatoriu pentru utilizare de către toate autoritățile contractante. Avantajele principale ale acestuia țin de transparența maximă pentru toți actorii implicați în achiziții, flexibilitatea pentru mediul de afaceri și disponibilitatea instrumentarului analitic și de evidență pentru autoritățile de control. Cu toate acestea, există riscuri de sistare a reformei. Riscurile principale sunt legate de rezistența mai multor autorități contractante de a utiliza MTender din cauza unor deficiențe tehnice și lacune juridice. Această rezistență din partea autorităților contractante poate să fie utilizată ca motiv de anumite grupuri de interes pentru a promova ideea de a renunța la sistemul MTender. Pentru a rezolva problemele apărute în procesul de implementare este imperativ ca autoritățile responsabile (Ministerul Finanțelor și Agenția Achiziții Publice) împreună cu platformele acreditate să amplifice efortul de soluționare a problemelor tehnice, dar și să ofere asistență tehnică autorităților contractante. De asemenea, pentru a facilita implementarea sistemului electronic este necesar să fie ajustat cadrul normativ existent în domeniul de achiziții publice la cerințele MTender cât mai curând posibil.

4. Inițierea procesului de extindere din partea Ucrainei a Complexului Hidroenergetic Nistean

În data de 12 noiembrie 2018, Ambasada Ucrainei la Chișinău a informat Guvernul Republicii Moldova despre intenția companiei ucrainene Ukrhidroenergo SA de a construi 3 turbine la Complexul Hidroenergetic Nistean. Pentru a înțelege mai bine riscurile acestui proiect, e suficient să analizăm evoluțiile din anii '80 ai secolului XX, când Uniunea Sovietică a decis să valorifice potențialul energetic al râului Nistru. În acest sens a fost construit Complexul Hidroenergetic Nistean format din Centrala Nr. 1, barajul și lacul tampon de la Naslavcea, Centrala hidroelectrică Nr. 2, un bazin artificial de acumulare și Centrala hidroelectrică de acumulare. Studiul de impact elaborat la momentul proiectării au scos în evidență consecințele catastrofale ale dării în exploatare a Complexului Energetic. De asemenea, în prima fază, după darea în exploatare a barajului, debitul râului Nistru a scăzut astfel încât prizele de apă de la Chișinău și Odessa au ajuns în afara linei critice. Drept rezultat, ecologiștii din acea perioadă au insistat asupra stopării proiectului, după care proiectul a fost înghețat. În ultimii ani, mai multe organizații de mediu au atras atenția asupra urmărilor dezastruoase pe care le-ar avea noua extindere a Complexului Hidroenergetic. Cea mai gravă consecință o reprezintă pericolul degradării și distrugerii ecosistemului din cursul inferior al Nistrului. De asemenea este un risc real ca circa 8 milioane de persoane (din Republica Moldova și Ucraina) care locuiesc în bazinul râului Nistru să rămână fără sursa principală de apă (totuși, populația din Republica Moldova este mult mai expusă din cauza lipsei altor surse care ar înlocui apa din bazinul râului Nistru). La asta se mai adaugă și imensele pierderi economice, deoarece vor crește substanțial costurile pentru apa ce este utilizată în scopurile de producție. Lipsa unei poziții ferme din partea Guvernului Republicii Moldova în acest sens, în paralel cu insistența autorităților din Ucraina, creează un risc iminent pentru securitatea țării, iar administrarea acestuia va trebui să fie o prioritate urgentă a guvernării din anul următor.

5. Negocierea Acordului de Liber Schimb dintre Republica Moldova și China

Pe parcursul anului 2018 au avut loc mai multe runde de negocieri asupra unui Acord de Liber Schimb dintre Republica Moldova și Republica Populară Chineză. Astfel, conform Ministerului Economiei și Infrastructurii (MEI), acest acord va contribui la fortificarea relațiilor comercial-economice între ambele state și va facilita accesul pe piața chineză a produselor moldovenești, dar și va atrage investiții în principalele sectoare economice ale țării. Mai mult ca atât, conform estimărilor efectuate de MEI, exporturile Moldovei în China s-ar putea majora cu 39,85%, iar PIB-ul ar putea crește cu 0,42% (fără indicarea perioadei). Însă, această inițiativă survine în condițiile în care în anul 2017 importurile țării noastre din China au depășit exporturile către această destinație de 27 de ori (505 mil USD vs. 19 mil USD), iar înrăutățirea balanței comerciale cu această țară a avut un caracter continuu pe parcursul ultimilor ani. De menționat că circa 92% din total exporturi moldovenești spre China le reprezintă un singur produs – vinurile. În aceste condiții, devine și mai ambiguă utilitatea acestui acord, unde politica tarifară a Chinei este și așa una destul de liberală pentru multe produse ce ar putea prezenta un anumit interes pentru Republica Moldova. La momentul actual rămân a fi necunoscute atât raționamentele care au stat la baza acestei inițiative, cât și procesul de negocieri în sine. Astfel, în pofida scenariilor optimiste expuse de MEI și a estimărilor de majorare a exporturilor și creștere economică, acestea nu sunt susținute de careva calcule empirice (cel puțin făcute public), iar procesul de negociere a acordului este unul mai curând lacunar. În aceste context, provocarea majoră pentru autorități derivă din argumentarea economică a necesității acestui acord, precum și cuantificarea obiectivă a impactului asupra economiei naționale, concomitent cu asigurarea transparenței proceselor de negociere.

Anexe statistice

Tabelul 1. Principalii indicatori lunari

Indicatorul	Dec:17	Ian:18	Feb:18	Mar:18	Apr:18	Mai:18	Iun:18	Iul:18	Aug: 18	Sep:18	Oct:18	Noi:18	Dec:18
Producția industrială, creștere f-a-p, %	-3	4,2	4,1	10	12,5	10	10,3	1,7	6,4	-3,1	-4,9	n.a.	n.a.
Comerțul cu amănuntul, creștere f-a-p, %	-10,9	9,1	6,5	3,4	12	5,7	3,9	11,1	6,9	9,8	7,1	n.a.	n.a.
Servicii prestate populației, creștere f-a-p, %	4,6	6,6	10,7	4,3	13,3	12,5	12	7,6	10,7	18,8	16,9	n.a.	n.a.
Exportul de bunuri, creștere f-a-p, %	120,5	157,9	122,1	114,2	129,6	127,6	125,2	114,2	105,2	92,6	96,5	n.a.	n.a.
Importul de bunuri, creștere f-a-p, %	120,4	140,3	128,5	121,6	123,0	126,2	118,0	123,1	112,7	110,0	116,0	n.a.	n.a.
Active oficiale de rezervă, milioane USD	2803,3	2903,5	2841,2	2875,2	2869,3	2846,5	2899,8	2970,4	2963,2	3021,2	3011,3	3014,6	n.a.
Venituri bugetare, creștere f-a-p, %*	16,2	16,8	12,8	10,8	11,1	12,1	11,5	12,5	11,3	11,0	11,1	10,7	n.a.
IPC, creștere f-a-p, %	7,3	6,0	5,0	4,7	3,7	2,8	3,2	3,0	3,2	2,4	1,2	0,9	n.a.
IPPI, creștere f-a-p, %	2,3	1,9	1,7	1,0	1,0	0,3	0,2	-0,1	-0,4	-0,2	-0,3	-0,4	n.a.
Rata nominală de schimb MDL/USD (s-p)	17,10	16,72	16,69	16,47	16,53	16,85	16,84	16,58	16,71	16,86	17,13	17,23	n.a.
Bani transferați de peste hotare, creștere f-a-p, %	13,0	26,1	18,5	12,1	14,6	19,9	8,5	10,1	-3,7	-10,7	-4,5	n.a.	n.a.
Agregatul monetar M2, creștere f-a-p, %	14,2	14,1	14,5	14,1	13,0	13,6	13,1	11,9	12,3	13,5	11,8	12,0	n.a.
Rata de bază a BNM, %	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	n.a.
Rata dobânzii pentru depozite bancare, %	5,19	5,17	4,54	4,66	4,46	4,20	4,58	4,44	4,19	4,51	4,59	4,45	n.a.
Rata dobânzii pentru credite bancare, %	9,58	9,80	9,47	9,35	9,00	8,63	8,72	8,67	8,45	8,50	8,52	8,45	n.a.
Ponderea creditelor neperformante în total credite, %	18,4	18,3	16,6	16,2	15,6	15,2	14,7	14,4	14,2	13,5	13,3	13,4	n.a.

Sursa: BNS, BNM, estimările EG

Tabelul 2. Principalii indicatori trimestriali

Indicatorul	T2:16	T3:16	T4:16	T1:17	T2:17	T3:17	T4:17	T1:18	T2:18	T3:18
Rata reală de creștere a PIB-lui, f-a-p, %	2,0	6,7	7,0	3,2	2,6	5,3	6,4	3,7	5,2	3,4
Producția agricolă, creștere f-a-p, %*	4,1	18,9	18,8	1,1	-5	3,7	9,1	1	7,2	0,2
Lucrări de construcție, creștere f-a-p, %*	-13,3	-9,6	-8,4	1,7	2,7	2,1	2,3	-1,7	4,2	15,6
Investiții în active materiale pe termen lung, creștere f-a-p, %*	-21	-17,6	-13,9	-1,2	2,5	2,4	1,3	2,9	7,4	13,5
Influx net de ISD, mil. USD	-11,7	64,61	-7,18	39,71	35,12	70,82	4,13	99,83	24,82	n.a.
Salariul real, creștere f-a-p, %	0,4	5,2	10,5	6,8	5,8	3,5	4,7	7,7	9,5	8,9
Rata șomajului, %	6,2	4,0	2,9	3,8	6,3	3,5	3,4	3,3	3,0	2,2
Rata de ocupare a forței de muncă, %	37,6	43,8	43,5	38,5	37,7	42,6	42,4	39,2	45,0	46,2

Notă: *- cumulativ; (e) – estimat;

Sursa: BNS, BNM, estimările EG